

К.Б.Манштейн. 1960-е гг.

Конечно, история семьи Манштейнов исследовалась не ради чисто научных целей. Боевая биография К.Манштейна вошла в 3 том «Победителей» «Книги Памяти. Харьковская область», которая издается в соответствии с Государственной программой Украины. Героизм русских немцев-Манштейнов на фронтах Первой и Второй мировых войн, их готовность к самопожертвованию, а также их плодотворная трудовая деятельность может быть примером для современной молодежи и эффективно использоваться в воспитательной работе со студентами.

УДК 908(477.54):264-931

Вовк О. І.

З ІСТОРІЇ ХРАМОВОГО БУДІВНИЦТВА РОДУ КАРАЗІНИХ. ХРЕСТОВОЗДВИЖЕНСЬКА ЦЕРКВА НА ХАРКІВЩИНІ

У пропонованій статті досліджено історію церкви Воздвиження Чесного і Животворячого Хреста Господнього у с. Кручик (нині Краснокутського району Харківської області), у зведенні та облаштуванні якої брали безпосередню участь представники роду Каразіних.

Ключові слова: Хрестовоздвиженська церква, Кручик, Н. О. Каразін, В. Н. Каразін.

В пропонуваній статті досліджена історія церкви Воздвиження Чесного і Животворячого Хреста Господнього в с. Кручик (сьогодні Краснокутського району Харківської області), в зведенні та облаштуванні якої брали безпосередню участь представники роду Каразіних.

Ключевые слова: Хрестовоздвиженская церковь, Кручик, Н. А. Каразин, В. Н. Каразин.

The present paper deals with the history of Exaltation of the Holy Cross Church in Kruchik (today it is located in Krasnokuts'k district of Kharkiv region). This church was built and adorned with the direct participation of representatives of the Karazin family.

Keywords: *Exaltation of the Holy Cross Church, Kruchik, Nazar Karazin, Vasyl' Karazin.*

Чимало представників древнього роду Каразіних вписали свої імена в історію нашої країни завдяки невтомній діяльності на користь Батьківщини. Певне, найбільш яскравим представником цієї фамілії, життєвим девізом якої був вислів «Упертість у добрих справах», став В. Н. Каразін (1773–1842) – головний натхненник відкриття Харківського університету, один з перших природодослідників в Україні. Однак причетність до заснування храму науки в головному місті Слобожанщини було, звісно, не єдиною суспільно корисною справою в історії цієї поважної родини. Пропонована стаття присвячена історії іншого храму – Божого, у справі будівництва та упорядкування якого найважливішу роль зіграв батько майбутнього просвітителя – Назар Олександрович Каразін, а згодом і сам Василь Назарович.

Достовірних відомостей про те, коли була побудована перша церква у Кручику, що згодом став «родовим гніздом» Каразіних, на даний момент не виявлено. На думку Д. І. Багалія, є підстави припускати, що старий Хрестовоздвиженський храм у цьому селі був зведений на межі XVII–XVIII ст. [1, с. 168]. Церква була дерев'яною і розташовувалася у вельми незручному місці – на березі річки, а тому практично щороку страждала від підтоплень. Постійний вплив несприятливих чинників зовнішнього середовища зрештою призвів до занепаду споруди. Тому вже в останній чверті XVIII ст. постало питання про необхідність її оновлення [8, с. 12].

Вказаний факт потрапив до уваги відставного полковника російської армії Н. О. Каразіна (1731–1783), котрий став власником сіл Кручик та Основинці Краснокутського комісаріатства Слобідсько-Української губернії у 1770 р. Відразу ж після того, як зазначені землі перейшли до його розпорядження, поміщик почав клопотатися про дозвіл побудувати в селі нову церкву. В останній день 1770 р. він отримав відповідний дозвіл Синоду [1, с. 168]. Ще чотири роки потому, 30 квітня 1774 р., єпископ Белгородський та Обоянський Аггей (Колосовський) видав Богодухівському протопопу Дмитру (Захаржевському) грамоту з дозволом закласти у Кручику нову церкву, що й було виконано 14 вересня 1774 р. Храм був освячений особисто єпископом Аггеєм в ім'я Воздвиження Чесного і Животворящого Хреста Господнього 30 серпня 1776 р. [5, с. 105].

Архітектурне композиційне рішення Кручанського храму містило в собі низку характерних рис, притаманних церковному

зодчеству Слобожанщини XVII–XVIII ст. Серед них варто назвати хрестоподібність плану, центричну симетричність композиції, безстовпну систему внутрішніх просторів, яка забезпечувала їхню цілісність і належну освітленість [3, с. 40]. Церква була дерев'яною [6, с. 163], що також було характерною рисою слобожанського культового будівництва того часу*, проте розташовувалася на цегляному фундаменті [8, с. 12]. За допомогою бічного вівтаря вона з'єднувалася з дзвіницею, теж дерев'яною та зведеною на кам'яному фундаменті [1, с. 169]. Обидві споруди були покриті білим залізом, а маківки та хрести на них – позолочені. У 1810-х рр. храм був обнесений кам'яною огорожею [5, с. 106].

Як повідомляв у 1903 р. М. Й. Тихий, в інтер'єрі церкви звертав на себе увагу дерев'яний різьблений іконостас, покритий зеленою фарбою по срібному ґрунту. Вгорі він закінчувався позолоченими візерунками, що нагадували язика полум'я [9, с. 2]. Ошатні внутрішні розписи були виконані художниками А. Д. Алферакі (1810–1864) та Є. І. Колтуновським (1817–1887), з якими В. Н. Каразін в останні роки життя підтримував теплі стосунки і всіляко їм сприяв [9, с. 3]. Серед ікон, що зберігалися в храмі, були як давні (наприклад, ікона Богоматері датувалася 1739 р.), так і відносно нові, написані, ймовірно, за життя В. Н. Каразіна. Варто зазначити, що багатьом з них у 1880-х рр. було завдано значної шкоди, коли «якийсь неосвічений богомаз густо покрив фарбою старі ікони, застосовуючи переважно яскраві фарби, котрі, ймовірно, більш відповідали його естетичному почуттю, ніж божественна натхненність ликів угодників» [9, с. 3]. Крім цього, на початку XX ст. у храмі зберігалася стародавня плащаниця, що в народі отримала назву «Каразінська», а також два хрести для хресних ходів. Один з них, більш давній, згаданий у церковному описі 1817 р., був укріплений на короні двоголового дерев'яного позолоченого орла з широко розпростертими крилами і посрібленим медальйоном. На іншому був напис: «Сей крест написан старанием села Кручика церковного старосты Григория Манжаренка. А кончил Емельяном Гутниковым (нрзб) в 1830 году» [9, с. 4].

Наприкінці XIX – на початку XX ст. на дзвіниці Кручанської церкви було п'ять дзвонів. Найбільший з них, що важив 15 пудів [8, с. 13], був водночас і найбільш примітним з історичної точки зору. Вважається, що його було відлито за велінням Н. О. Каразіна після

*Відомо, що в останній чверті XVIII ст. лише 10% усіх храмів Слобідської України були камінними, і то переважно в містах [3, с. 41].

сварки з поміщиком С. П. Ольховським. Останній був володарем маєтку в сусідній Шарівці. Він неодноразово зазіхав на чужі землі, розбійничав, а під час одного з нальотів вбив кілька кручанських кріпаків. Тривалі судові тяжби не дали результату, тому Назар Олександрович вирішив провчити невгамовного сусіда шляхом морального впливу. На спеціально виготовленому дзвоні було відлито зображення голови Ольховського з таким розрахунком, щоб серце дзвону ударило просто по його обличчю. Під зображенням були розміщені слова: «Да вопиет о тебе, проклятом Савве, кровь невинных, пролитая тобой и через тебя, проклятого Савву» [1, с. 170]. Пізніше старожили Кручика згадували, що у 1930-і рр., коли дзвони знімали із дзвіниці, на одному з них справді можна було побачити людське зображення, а під ним – затертий напис [4].

На початку XIX ст. за ініціативою В. Н. Каразіна на верхівці дзвіниці було встановлено годинник з боєм, вартість якого складала 500 карбованців асигнаціями. До 1850 р. годинник прийшов у несправність, згодом під час реконструкції храму був демонтований, а весь верхній поверх, де раніше знаходився механізм – розібраний [9, с. 2].

Ще однією прикметною деталлю дзвіниці Хрестовоздвиженської церкви була металева петля, що знаходилася в нижньому поверсі будівлі на висоті людського зросту. Цей пристрій був виготовлений за наказом В. Н. Каразіна для покарання селян, які не бажали відвідувати церковні служби. Перед літургією права рука винуватця закладалася до петлі й закривалася на замок, тому недбалий селянин змушений був протягом усього богослужіння стояти з піднятою рукою [9, с. 4].

Під церквою і дзвіницею був улаштований склеп, у якому знаходилися вісім ніш для поховань. За відомостями М. Й. Тихого, на початку XX ст. п'ять ніш були порожніми, а в трьох з них знаходилися труни зі спочилими. Тут був похований будівничий церкви – Н. О. Каразін; імена двох інших історія не зберегла. У приміщенні храму зберігалася епітафія Назару Олександровичу, написана, за легендою, мандрівним філософом Г. С. Сковородою, і виконана червоними літерами на чорній дошці [5, с. 109]. Відомо, що в 1820-х рр. В. Н. Каразін просив дозволу архієпископа Слобідсько-Українського та Харківського Павла (Саббатовського) приготувати для своєї труни місце у цьому ж склепі. Але через те, що для цього потрібно було б виймати на деякий час домовину, що вже там знаходилися, у проханні було

відмовлено [1, с. 169]. Згодом Василь Назарович знайшов останній притулок не на рідній Слобожанщині, а в Миколаєві, де проходив військову службу один з його синів.

З Кручанською церквою пов'язаний ще один цікавий епізод, який безпосередньо стосується особистості В. Н. Каразіна. Легенда свідчить, що перед смертю «головний винуватець» заснування Харківського університету заховав біля храму скарб. Його начебто треба було шукати в тому місці, куди опівдні (за іншою версією – опівночі) упаде тінь від хреста. Легенда виявилася настільки поширеною, що аж до середини ХХ ст. земля біля культової споруди час від часу виявлялася перекопаною [4].

Церква, що простояла понад півтора століття, у 30-і рр. ХХ ст. була закрита, а її приміщення використовувалося для потреб будинку культури. Дзвони були зняті й вивезені, подальша їх доля залишається достеменно невідомою. Згідно зі спогадами старожилів з числа місцевих мешканців, їх передали спочатку до музею в Наталівці, а згодом – в один з музеїв Києва (за іншими відомостями – Харкова) [4]. Ікони з Кручанського храму теж загубилися в буремному потоці часу. Остаточно церква була зруйнована в 1964 р. Згодом на цьому місці було зведено будівлю загальноосвітньої школи, в якому середній навчальний заклад розміщується і понині [2].

Хрестовоздвиженський храм був стертий з лиця землі і не дожив до наших днів. Однак людську пам'ять не можна вбити за розпорядженням згори. І тому до сьогоднішнього дня в колективній пам'яті кручан будівничі храму закарбувалися як люди чесні, розважливі і справедливі [4], що, напевно, є найкращим пам'ятником представникам роду Каразіних.

Література

1. Багалей Д. И. Назарий Александрович Каразин и его колокол / Д. И. Багалей // Киевская старина. — 1892. — № 11. — С. 163—175.
2. Богуславська А. Дон-Кіхот народної освіти / А. Богуславська // Україна молода. — 2006. — 27 верес.
3. Кодин В. А. Храмы Слобожанщины. Формирование архитектурно-художественных и градостроительных традиций / В. А. Кодин, Е. А. Ерошкина. — Х. : РИП «Оригинал», 1998. — 184 с.
4. Красиков М. М. Василь Каразін у легендах земляків / М. М. Красиков // Другі Сумцовські читання : тези наук. конф. (Харків, 18 квіт. 1996 р.). — Х., 1996. — С. 45—47.
5. Лапина М. С. Обретение новой родины (из истории рода Караджи — Каразинных) / М. С. Лапина. — Х. : [б.и.], 2008. — 160 с.
6. Справочная книга для Харьковской епархии / сост. И. Самойлович. — Х. : Типо-литография И. М. Варшавчика, 1904. — 472 с.

7. Тихий Н. И. В. Н. Каразин. Его жизнь и общественная деятельность. / Н. И. Тихий. — К. : Тип. Имп. ун-та св. Владимира, 1905. — 302, 28, IV с.

8. Тихий Н. И. Кручик теперь (Описание поездки в бывшее родовое имение В. Н. Каразина в 1903 г.) / Н. И. Тихий. — Х. : Тип. Адольфа Дарре, 1907. — 9 с.

УДК [373.31(410)]«18»

Мокроменко О.В.

ПРАКТИКА НАПОВНЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ КУРСІВ З ЕЛЕМЕНТАРНОЇ ОСВІТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ХІХ СТ.

У статті проаналізовані мета, зміст, особливості форм і методів елементарної освіти у Великій Британії ХІХ ст. Встановлено чинники, що впливали на визначення і динаміку розвитку даних категорій.

***Ключові слова:** мета, зміст, форми і методи, елементарна освіта, розвиток, Велика Британія.*

В статье проанализированы цель, содержание, особенности форм и методов элементарного образования в Великобритании ХІХ в. Установлены факторы, которые влияли на определение и динамику развития данных категорий.

***Ключевые слова:** цель, содержание, формы и методы, элементарное образование, развитие, Великобритания.*

The article analyzes goal, curriculum and teaching methods and ways peculiarities in the elementary education of Great Britain in the 19th century. The factors effected on determination and development dynamics of the given categories have been defined.

***Key words:** goal, curriculum, teaching methods and ways, elementary education, development, Great Britain.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена сучасними вимогами якісного реформування освіти. Широке коло ініціаторів та учасників освітніх реформ мають свої уявлення про цілі та зміст освіти, шляхи їх здійснення. Ретельний та критичний аналіз, глибоке осмислення та конструктивні запозичення здобутків Великої Британії у сфері освіти сприятиме ефективній інтеграції національної системи освіти України в європейський освітній простір.

Аналіз актуальних досліджень. Історіографія педагогічних джерел, присвячених розвитку системи елементарної освіти у Великій Британії ХІХ ст., дає підстави для висновку, щодо ґрунтовного вивчення указаної проблеми британськими та світовими вченими.

Мета статті – проаналізувати мету, зміст, форми і методи навчання в школах елементарної освіти у Великій Британії ХІХ ст.

Виклад основного матеріалу. Опрацювання матеріалів з теми дослідження свідчить про те, що на практику наповнення навчальних курсів у закладах елементарної освіти впливала соціальна структура населення, суспільно-економічні та політичні процеси, що відбувалися у Великій Британії у досліджуваний період [7; 12; 13].

Установлено, що релігійні чинники мали найбільший вплив у